

B A B A M

**Ahmet Veli
İbrahim
MENER**

Safiye İMRE

14 Aralık 1891
10 Kasım 1978

Babam Ahmet Veli İbrahim Menger, kendi ifadesine göre 1891 yılı 8 Aralık'ta, nüfus kaydına göre 1892 yılında bugünkü Kazakistan kuzey sınırlarına çok yakın Petropavlovsk (Kızılyar) şehrinde dünyaya gelmiştir. Baba tarafı bugün Otonom Tataristan Cumhuriyeti merkezi Kazan'a bağlı, "Menger" köyünden, ana tarafı ise yine Kazan vilâyeti "Sababaşı" köyündendir. Tataristan orta Volga nehri ile Ural dağları arasında kalan bir bölge olup, halkı ünlü Türkolog Macar Raşonyi'ye göre çiftçilikle, avcılıkla, balıkçılıkla ve arıcılıkla geçinen sulh sever bir toplulukmuş.

Tataristan merkezi Kazan, "Korkunç İvan" tarafından 1552'de yakılıp yıkıldıktan sonra, ahalisi Hristiyanlığı kabul etmek için zorlanmıştır. Ataları, eski Volga Bolgarları kendilerinden daha önce buralara yerleşmiş Fin Uğur boyları ile karışmıştır. Hristiyanlığı kabul edenlere, mükâfat olarak devletten memuriyet, mertebe, ünvan ve arazi verilmiştir. (İçlerinde mesela ünlü Rus bestekârları "Rahmaninov", "Rimski Korsakov" yine ünlü yazar "Aksakov" "Turgenyev", "Gogol" ve "Rasputin"i öldüren "Prens Yusupov" un ataları vardı. Hristiyan dinini kabul etmiş olanların alfabetik sıralamasını haiz bir kitap dahi mevcuttur: H.A. Baskokov:"Türk asıllı Rus aileleri"). Bunlara Tatarlar "Kreşin" derlerdi. İki cami arasında binamaz gibi hem Tatarlar tarafından dışlanmış, hem de Ruslar tarafından kabul görmemişlerdir. Arazileri ellerinden alınmış, asil olanları gitgide fakirleşmiş, ticaret ve sanayi'ye yönelmişlerdir. Hristiyanlığı kabul etmek istemeyenler ise kütle halinde Volga'da boğdurulmuş, kazıklanmış veya gözleri oydurulmuştur. (Bak: M. Engin/F. Agi - N. Devlet/ A. Akış: "Kazak ve Tatar Türk-

leri").

İhtimal Çar İvan'a "korkunç" lâkabının verilmesi bu zulümlerinden ötürü olmuş, halk hernekadar zorla boyun eğmiş ise de, için için Ruslara karşı kin ve nefret duygularını beslemeye devam etmiştir ve bugün de etmektedir. Slav ırkının zalim ve gaddar olduğu bugünkü Bosna hadiselerinde ıspatlandığı gibi Rus Klasiklerinde de okunabilir. (Leo ve Alexis Tolstoy'lardan günümüz yazarı Solşenitzin'e kadar Rus yazarları eserlerinde Türk halklarından hakaret ve nefretle bahsederler).

Esasen Ortodoks Bizans İmparatorluğu Türkler tarafından istilâ edildikten sonra, Ruslar kendilerini Bizans'ın varisi saymış, Ortodoks dünyasının liderliğine soyunmuşlardır. Zorbalık politikaları sonraki çarlar tarafından bilhassa "Deli Petro" zamanında da devam ettirilmiş ve yalnız Kazan'da 453 cami ve medrese yakılıp yıktırılmıştı, yerine manastır ve kiliseler inşa ettirilmiş, Tatarların Kazan'a 30 km'den fazla yaklaşmaları ve hatta üstlerinde maden taşımaları dahi yasak edilmişti. Rus çiftçilerinin toprağa bağlı olarak arazi sahipleri tarafından köle gibi çalıştırılmalarına (serf) mukabil, Türk ırkından olanlara bu usul tatbik edilememiştir. (Bak: M. Engin/F.Agi - N. Devlet/A. Akış: "Kazak ve Tatar Türkleri").

Düzenli bir askeri teşkilâtı bulunmayan Türk asıllı boyların isyanları sayıca çok olduğu halde mevzii ve tesirsiz kalmıştır. (Bak: Andreas Kappeler "Russland als Vielvölkerreich" kronolojisi).

1773'lerde başlayıp 5 sene süren ve çok kanlı geçmiş olan "Pu-gaçov" isyanının sonunda, Alman asıllı "Anhalt" prensesi II. Katarina'nın Başkırt ve Tatarlara önderlik etmiş olan Salavat Yulay ile görüşmesinde II. Katarina (Babamın hatıratından naklen): "Pu-gaçovlar eşkiya, neden onlara katılıyorsunuz?" diye sorduğunda, Salavat: "Rus hükümetine karşı gelecek olan her harekette biz daima beraber olacağız. Burada 16 kişiyiz ve idam olunacağız. Fakat milyonlarca Tatar ve Başkırtlar ölmez, karşı koymaya devam edeceklerdir. Siz bizim milli ve medeni hayatımızı baltaladınız, dinî kitaplarımızı yok ettiniz, cami, mektep ve medreselerimizi yıktınız. Fakat biz yine de gizliden gizliye kitapları bularak, binlerce kişi elde

yazarak halkımıza dağıttık. Bu yolda devam edeceğiz." demiştir. II. Katarina zorbalık yoluyla bir neticeye ulaşılamıyacağını anlamış ve Kazan'a bir cami inşa ettirdiği gibi Kur'anı Kerim'i de bastırıp tevzi ettirmiştir. İstiklallerini kaybetmiş olan bu halk selâmeti Ural'ların eteklerindeki komşu Başkırdistan içlerine doğru kaçmakta bulmuştur. (Bak: Andreas Kappeler "Russland als Vielvölkerreich" kronolojisi). Volga boyları sakinleri Tatarlar müslüman, Mariler, Çuvaşlar ve Çeremişlerin bir kısmı (ki bunlar Fin Uğur ırkındandırılar ve dolayısıyla Türklerle akrabadırlar) kısmen Hristiyan olmuş kısmen tabiat güçlerine inanmayı devam ettirmiş azınlıklardı.

19. Asır ikinci yarısında Rusya'nın içindeki nüfus patlaması dolayısıyla mevcut arazi, halkı beslemeye yetmediğinden, o devirde Rusya'nın başında bulunan çarlar tarafından Sibiry'a'nın çok verimli kara topraklarına doğru bir göç hareketi başlatılmıştır. Ayrıca Sibiry'a'nın ehli hayvan sürüleri ve yabani hayvan mevcudu, bilhassa samur bolluğu Rusların iştahlarını kabartmış, fakat uçsuz bucaksız step, Rusları her zaman ürküttüğü için kolonizasyon işinde Kazaklara nazaran daha medeni olan Tatarlar öne sürülmüştür.

Babamın hangi dedesinin Sibiry'a'ya göç etmiş olduğunu bilmiyorum yalnız Muhammed Can İbrahim'in Petropavlovsk'a yerleşik olduğu malumdur. Babam, dedem Muhammed Can İbrahim ile Aden Banu'nun 13. ve son çocuğu olmuştur. Bir dedemizin 7 gelini bir arada oturtmaya muvaffak olduğunu, münavebeli olarak çamaşır, yemek, çocuk bakımı yaptıkları ve haftada bir gün de kendi ailelerini ziyârete gittiklerini babamdan duymuşumdur. Bu dedemiz Muhammed Can İbrahim'in babası mıydı? Ve yine dedelerimizden 2.06 m olduğu söylenen ve Çin'i Türkistan'a kervan yürütmüş olan Uzun Şahi miydi bilmiyorum? 13 çocuğun 13'ü de yaşadımı? Yoksa çocuk yaşta öldümü? Bu konuda da bilgim yoktur. Ne hikmetse babamın ablalarının isimlerini de saydığını duymadım. İki ağabeyi vardı, Halil amcam ve Sabircan amcam. Ablalarından en büyük olanı Şehir Banu halam ilk çocuğuna hamileyken, babaannem de babama hamileymiş. Diğer ablaları içinde kendine yaşça yakın olanların birisi Hatice, diğeri Ayni abla imiş. Babam kendinden 14 yaş büyük olan Halil amcamı ne kadar çok sevdi ise de Sabircan

Aġabeyi Halil İbrahim

Aġabeyi Sabircan İbrahim

amcamı hiç sevmemiş ve saymamıştır. Sabircan amca hem çok yobaz ve dar kafalı olduğu gibi varlıklı bir aileye de içgüveysi gitmiş olduğu için babam tarafından hakir görülürdü. Babamın her zaman için tekrarladığı lâflardan birisi: "Ben baybetçe (miras yedi) değilim, babamdan kalan mal değil, kendi taptığım (kazandığımı) yazık değil" idi. Dedem, Muhammed Can İbrahim efendi, babamın hatıratından öğrendiğime göre genelde musevi aracılar vasıtası ile İngiltere, İtalya ve Almanya gibi bazı batı ülkelerine, Kazakistan ve Türkistan'dan topladığı malları ihraç eden, medrese görmüş saygın ve varlıklı bir kişi imiş. Ancak babam 12 yaşına geldiğinde ağır bir romatizma hastalığından vefat ettikten ve ailenin maddi durumu iyice sarsıldıktan sonra ailenin idaresini bir yandan annesi Aden Banu hanım, diğer yandan Halil amcam üstlenmişlerdi. Halil amcam ormandan kereste nakliyatı yapmış, Aden Banu kalabalık çocukları gayet otoriter bir şekilde eğitmeye çalışmıştır. En sıkıntılı zamanlarında yemeklerin üstünde biriken yağları toplayıp avludaki varile aktarır ve senede bir defa gelen sabuncuya sabun ürettirip satarmış. Ayrıca şişe başına 1/4 kapek kazanç sağlamakla sirke de imâl edip sattığı olurmuş. Aden Banu hanımın otoriterliği hakkında babam şu vakaları anlatır idi:

Halil amcamın büyük kızı Eşref 7 yaşlarında iken üst kat penceresinden eğilmiş, muvazenesini kaybedip düşmüş. Uzun eteği bahçedeki elma ağacının dalına takılınca havada öylesine asılı kalmış. Düşerken babaannesinin pencere önündeki sardunyalарını devirmiş ve: "babaannemin sardunyaları gittiiii...." diye ağlamış.

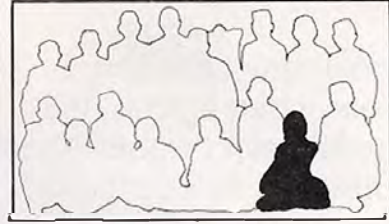
Bilâhare sırası geldikçe anlatacağım gibi babamın, dernek faaliyetlerine giriştikten sonra gece annesi tarafından müsaade edilen saatten sonra eve döndüğünde evin kapısını kapalı bulup samanlıkta yatmak zorunda bırakılmış olmasıydı.

Babam çocukluğunda Rusça bilmezmiş, fakat dernek üyesi Rus Gymnasium'una devam eden talebelerin yardımıyla öğrendiği Rusça ile bütün Rus Klâsiklerini yorgan altında mum yakarak okumuştur. Babaannem buna da fena halde bozulur: "gâvur olacaksın" diye kırmış.

Usul Kadim mektebindeki hoca ve arkadaşları

Babamı 6 yaşında iken "Usul Kadim" okuluna göndermişler. Çok zeki bir çocuk olduğu için kendisinden 7-8 yaş büyük delikanlıların okuduğu fıkıh (şeriat hukuku) ve Kur'an tefsir derslerini çok hızlı bir şekilde okumuş. Bunların yeterince bilgi sağlamadığını ve zamana uymadığını anlayıp İstanbul'da, o zamanki Mektebi Sultani, bugünkü Galatasaray Lisesinde okumak üzere iki arkadaşı ile birlikte evden kaçmıştır. Odesa'da yoldan çevrilip Petropavlovsk'a iade edildikten sonra daha fazla okumasını mahzurlu gören ailesi onu ağabeyinin dükkânına çırak olarak yerleştirmiştir. (Bu konuda herhalde Sabircan ağabeyi ağırlığını koymuştur.) Okuldaki hatıralarından kendisinin hep gülerek anlattığı, dersde hoca buluğ çağının ne olduğunu izah ederken: "Yani hocam, ben buluğa erince evlenebilirmiyim?" diye sormuş. Hocası da gülerek gözlüğü ile babamın kafasına vurmuş: "Sen, tevekelli değil tazsın." demiş. ("Taz" bir saç hastalığı olup, halk arasında tazların zeki

olduğu rivayet edilmiştir). Aynı devirlerde Halil amcam kız istemeye giderken atların yularını babam tutmuş.Yengem Rabia hanımı Halil amcama kapı aralığından, tuvalet masasında saçını tararken ay-nadan göstermişler. Babam Rabia hanımı son derece severdi. O za-manlarda, bugün de Anadolu'daki çocuklara yapıldığı gibi saçlar ustura ile kazıtılmış. Usturadan kapılan bir mikrop ile babamın başı devamlı yara ve irin içindeymiş, saçları da bitmezmiş. İşte bu ra-hatsızlığa Tatarlar "taz" derler. Şehirdeki bir Alman doktor babamın başının her gün arap sabunu ile yıkanmasını ve biten saçların makas ile kesilmesini önermiş. Ablalarından hiçbiri bu işe yanaşmaz iken Rabia yengesi hergün çocuğun başını yıkayıp saçlarını kesermiş. Ka-labalık ailenin kalabalık çamaşırını yıkamak için babaannem, kay-nanalık edip Rabia yengeye bir tek kalıp sabun verirmiş, Rabia ha-nımın babamın eline gizlice tokuşturduğu parayla babam gider, gizliden gizliye sabun alıp gelirmiş.

Babam çocuk seven nadir erkeklerden biri idi. Nitekim Halil am-camın Rabia hanımdan olan 5 kız ve 1 erkek çocuğunu çok şı-martmış, hepsi birden üzüm salkımı gibi kimisi babamın başında, ki-misi omuzunda, kimisi kucagında çekilmiş fotoğrafları vardı. Babamı, onlar büyük ablaları Eşref ablanın yeni konuşmaya baş-ladığı sıralarda taktığı "Aput Ağabey" lâkabıyla çağırırlardı. Ço-cukların içinden Emine abla ve en küçükleri Şamil ağabey an-nelerine en çok benzedikleri için bunları diğerlerinden ayırt eder ve daha çok severdi. Eşref abla fitne fücur, kendinden küçük olanlarla alay etmeyi severmiş. Emine'yi çileden çıkardığı bir gün Emine kız-gınlıkla ablasına: "sen domuzsun" demiş. Bunun üzerine babam ço-cukları toplayıp bir Rus'un domuz ahırına götürmüş ve kendilerine çamur içindeki hayvanları gösterip: "sen kardeşine nasıl domuz der-sin, domuz işte budur" demiş. Eşref Emine'yi yine çileden çıkardığı birgün: "Aput ağabey müsaade etmedi, müsaade etmese de söy-lüyorum: Domuzsun domuzsun domuzsun..." demiş. Rabia hanımın toplam 9 çocuğu olmuş, bunlardan 3'ü ölmüş, 6'sı yaşamıştır. Ye-dinci çocuğuna hamile kaldığında, fenni olmıyan usullerle çocuk dü-şürmeye kalkmış ve bu teşebbüsünü hayatı ile ödemiştir. Ölümünde babamı yanına çağırarak: "Veli, çocuklarım sana emanet" demiş. Nitekim babam hepsine kol kanat germiş, hepsini yabancı ko-

lejlerde (İngilizce) okutmuş ve Şamil ağabeyi de "California Berkeley" Üniversitesinde tahsil ettirmiştir.

Okula devam ettiği sıralarda okul arkadaşlarına kurşun kalem, defter, silgi v.s. satar, bunlardan kazandığı parayı annesine teslim edermiş. Okul dışı zamanlarında ise ev ev dolaşıp kadınlara iğne, iplik, tığ, lâstik, düğme satar, bunlardan kazandığı paraları yine annesine getirirmiş. Bu şekilde dükkâna çırak olarak verildiğinde annesi biriken 400 altın Ruble'yi: "bu da Veli'nin hissesi karşılığı" diyerek ağabeylerine teslim etmiş. Babam tezgâh altına serilen bir battaniye üzerinde uyurmuş. İbrahimoff kardeşlerin dükkânları Kızılyar'a takriben 40 km mesafedeki "Mevlû" köyünde iken, Sibiry'a göç dolayısıyla vagon vagon gelen insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere dükkân istasyona taşınmıştır. Ayrıca yine göçmenlere hitaben bir ekmek fırını kurulmuştur. 1909 senesinde, Sabircan ağabeysinin evlenmesinden sonra Halil amcamla babam dükkândan ayrılıp, kendilerini sırf yabancı şirketlere mal temini işine adanmışlardır. Toplanan mallar kürk, deri, yapağı ve çaymış. Zaten Rusya'daki Türk, Başkırt ve Kazaklar

17.10.1910 Tarihinde

bütün zahire, kürk, deri, yün ve yumurta ticaretini ellerinde tutuyorlarmış. O devirlerde Kazakistan'ın içlerine ve hele Çini Türkistan'a yabancı (yani Rus) giremezmiş. Ancak kısmen Banka Müdürleri yabancıymış.

1938 sonbaharında Avusturya'nın "Innsbruck" şehrinde görüp tanıdığım Milano'da bulunan ve kürk işleyen "Pachetti" firmasında görevli Signor Rizzi meğer babamın o zaman beraber çalıştığı ve hatta beraberce bisikletle "İşim" nehrinde yüzmeye gittiği bir kişiymiş.

Babam mal alımı için muhtelif

bölgelerde tertip edilen panayırlara gide gele hernekadar tatmin edici kârlar sağladı ise de, bu faaliyetin kendisini bir yere getirmeyeceğini görmüştür. Bütün büyüklerinin tavsiyelerinin aksine, Rusya ve hatta Moğolistan'da yaygın bir teşkilâtı olan, merkezi Almanya'nın Bremen şehrinde bulunan ve yapağı toplayan "Stucken & Co." firması ile çalışmaya başlamıştır. Daha 22 yaşında iken Stucken'in umumi vekâleti ile Moğolistan'a mal alımı için gönderilmiş ve Almanlardan sistemli çalışmayı, plânlamayı ve disiplini öğrenmiştir. Maaşının dışında oldukça yüklü bir muvafakiyet primi de almış olduğu hatıratında yazılıdır. Bugün Stucken firması Güney Afrika'dan yapağı temin etmekte ve Türkiye'de Altınıldız / Boynerler ile çalışmaktadır. Ne ilginçtir ki 2 yıl ewel bu ailenin bir ferdi bizleri aramış ve müşterek olarak çalışabileceğimiz mevzu yokmudur diye görüşmeye gelmişti.

Stucken firmasında çalışırken

Tatarlar kendi benliklerini ve dinlerini korumak için Ruslardan kız alıp vermezmiş. Ruslarla evlenenler cemiyetin dışına itilmiş ve her türlü görüşme kesilirmiş. Bazı ailelerin Rus kızıyla evlenmeye kalkan tek oğullarını dahi kovdukları söylenir. (Yukarda bahsi geçmiş olan Prof. Dr. Laszlo Raşonyi "Tarihte Türklük" adlı eserinde, Tatar kadınlarının iffetini ve aileye olan bağlılıklarını övmektedir). Buna karşılık bugün

de Karadeniz'de müşahede ettiğimiz bavul turizmi maksadıyla ülkemize gelen Rus halkının cinsel ahlâk yönünden ciddi olmadığı bilinmektedir.

1860'lı yıllardan itibaren ve fakat bilhassa 1905'te Rusya'da Meşrutiyetin ilânından sonra Tatarların teşkilâtlanıp kendi istiklâllerine kavuşmak ümidiyle gizliden gizliye gençlik teşkilâtlarında ve derneklerde tiyatro gösterileri, halk oyunları, konserler, politik tartışmalar, konferanslar ve propaganda faaliyetlerinde bulundukları bilinmektedir. Hernekadar Moskova İdaresi bu devirlerde Tatarlar'a ağır baskı yapılmasını önermiyor idi ise de, mahalli idareler baskıya devam etmişlerdir. Derneklerin faaliyetlerini devam ettirmeleri ve mahalli idarelere, göz yummaları için yedirilen rüşvetler için gereken maddi kaynaklar Tatar, Başkırt ve Kazak tüccarları tarafından temin edilmiştir. Babamın da, herhalde 16 yaşlarından itibaren bu teşkilâtlarda faal görev almış olduğunu biliyorum. Hatta derneklerde o vakitler Gymnasium'a devam eden genç kızlar da çalışırlarmış. Bunların içinde Safiye isminde, babamın pek hayran olduğu bir genç kız da varmış. Babamın ölümünden sonra evrakını karıştırdığımda bu kızın büyütülmüş bir resmini bulmuştum. Ancak babam Gymnasium'da okuyan bir kıza, medresede tahsil görmüş olduğu için kendisini lâik görmemiştir. Belki de benim ismimi ona atfen vermiştir.

O devirlerde Kırımlı İsmail Gaspralı beyin başlatmış olduğu "Dilde, fikirde ve umdede (ilke) birlik" sloganıyla bütün Türk boylarına hitap eden ve her yerde anlaşılabilir bir Türkçe ile yazılmış "Tercümanı Hakikat" gazetesinin Rusya'daki derneklerde okunmasına ve önerilen fikirlerin yayılmasına yardımcı olmuştur ve hatta dinî ulemanın cahil halka yanlış bir İslâm öğrettikleri düşüncesi ile Osmanlı Devletinde aydın ve ileri fikirli olduğu bilinen İsmail Hakkı Manastırlı tarafından kaleme alınan hutbe ve vaazları Rusya'daki imamlara ezberlettiği ve Cuma namazından sonra Tatarca olarak izah ettirdiğini duyumuşumdur.

1917'de çarlığın çökmesi ve Lenin'in bütün halklara özgürlük vaadi asırlar boyu Rus boyunduruğu altında inlemiş Türk asıllı boylarda özgürlüğe kavuşma ümidini yaratmıştır. Dolayısıyla Tatarların içinde Ko-

munistlere yardımcı olanlara şaşmamak gerekir. Bilâhare Stalin bütün rakiplerini, bu meyânda Trotzki ve Lenin'i ortadan kaldırıp ve milyonlarca insanı (Batı Tarihçilerine göre 25 milyon) ölüme gönderircesine sürgün kamplarına gönderdikten sonra halk, ayılmış fakat Rusyanın üzerine inen demir perde dış ülkelerle hertürlü irtibatı kesmiş idi. (Solşenitzin'in eserleri)

1917'de Rusya'da Komünizmin patlak vermesi ile, Kızıl Ordunun önünden çekilen Beyaz Rus (Kolçak) ordusuna Amerikalılar tarafından yapılan gıda yardımlarının ulaştırılmasında babamın aracılık etmiş olduğunu biliyoruz. Görevli olarak Moğolistan komşusu Mançurya'ya gittiğinde, 1923 senesinde annem Ayşe Satılğan ile tanışmış ve nişanlanmıştır. Annemin bir küçüğü Hasancan Satılğan Rus Gymnasium'un da son sınıf talebesiyken direkt askere alınmış ve aile çekilen Beyaz Rus Ordusu ile birlikte Uzak Doğu'ya göç etmiştir. Bu sırada annem 19 yaşında en küçük kardeşi ise 3 yaşlarındaymış. Annem Ayşe Satılğan İlmühan Satılğan ile eşi Mahperver hanımın 6 çocuğundan ikincisi idi. Babası, Kahir ve Cihangir isimdeki kardeşleri ile birlikte Başkırdistan'ın merkezi "Ufa" şehrine takriben 70 km uzaklıktaki "Borsk" şehrinde büyük çapta zahire ve yumurta ticareti

Nişanlılık resmi

yapardı. Bu ailenin ataları "Korkunç İvan" zamanında Kazan'dan Başkırđistan'a kaçmış olanlardan olsa gerek. Anneannem Volga'nın kollarından "Akidil" boyunda bir çiftlikte büyümüştür. Dedem kız beğenmeye gittiğinde, çiftlikte, açık faytonun önüne seyismiş gibi oturarak, gezmeye çıkmış olan genç kızların arasından anneannemi beğenmiş ve istemiştir. Dedemin evi Bırsk'in en görkem binasıymış, elektriğı ve alafranga tuvaleti olan, mobilyası Viyana'dan getirtilmiş lüks bir konutmuş.

Annemin büyüdüğü ev

Babam bilâhare tekrar Rusya'ya iş için döndüğünde Beyaz Ruslara yardım etmiş olduğundan dolayı komünistler tarafından hapis edilmiş, Tatar olan bir gardiyanın yardımıyla at üstünde kaçmış, arkasından kovalamaca tertip edilmiş ise de, yakalanamamıştır. Moğolistan ve Çini Türkistan'da mal mübayaasında bulunurken, buraları karış karış at üstünde gezmiş olduğu için iyi de bir binici imiş. Rusya'daki ihtilâl her türlü ticari faaliyeti aksattığı gibi babamın Stucken ile irtibatını da kesmiştir. Vladivostok şehrine geldiğı zaman cebindeki 1 dolar parayı eli ile yoklarken sokaktaki bir ayakkabı boyacısını görmüş ve kendi kendine: "tüccar dediğinin sermayesi olur,

Tientsin'deki yazıhanenin ilk kadrosu

Ali İbrahim

Stajyer gençler

İshak Arslan

sen bu 1 dolarla ne yapmaya niyetleniyorsun, ancak işte bu boyacının yaptığını yapabilirsin." diye düşünmüş ve evlenir de bir çocuğu olursa, ister kız olsun ister erkek olsun, mutlak surette yüksek tahsil görmesi gerektiğini ve bunu mümkün kılmak için her türlü fedakârlıkta bulunacağına dair kendi kendine yemin etmiştir.

Bu arada annem de iki sene boyunca haber alamadığı nişanlısını oturur beklermiş. Nihayet 1925 senesi 27 Nisan'ında Mançurya'da büyük bir Tatar davetli kütlesi önünde annemle babam evlenmiştir. Annem ile babamın nikâhı kıyılırken dedem: "Kızım, sen itaatli ol, oğlum sen merhametli ol" demiştir. Babam bu sözünü çok beğenir ve kendi kıydığı nikâhlarda kullanır idi.

26 Mayıs'ta Çin'in Tientsin şehrine geldiklerinde babamın cebinde 200 dolar parası varmış (1 Çin Doları= 25 US cent). 120 Dolarını kaldıkları pansiyona yatırdıktan sonra geri kalan parayla işe başlamış. Tatarlardan o zaman Tientsin'de topu topu 5-6 aile mevcutmuş. Tientsin şehri 1 milyon nüfuslu, denize ulaşan bir nehir kenarında düzlük bir yerd. Şehrin semtleri İngiliz, Fransız, Belçika vs. ülkelerin imtiyazlı bölgeleri şeklinde idare olunurdu. Pekçok Rusya'dan kaçmış Yahudi tüccar ve bankaların idaresini ellerinde tutan genelde İngilizler vardı. Şehirde konuşulan dil, mülteci Rusların Rusçasından başka, İngilizce idi. 1927'de ben dünyaya geldiğim zaman Fransız imtiyaz bölgesinde, "Rue de Pasteur"deki evde otururduk. Aklımda kaldığına göre ikâmetgahımız bitişik nizam, tuğla yapısı çirkin bir binanın bölümüydü. Alt kat, ambarlar, üst kat ikâmetgâh ve yazıhane, çatı katı yapağı ve kürk eksperisi olarak yetiştirilmek üzere, evimizde yatıp kalkan yaşları 15-20 arasında değişen gençlerin yatakhane idi. Bunlardan birisi İshak Arslan, aklımda kalan diğerlerinin isimleri ise Abbas ve Vaiz Süleymanoff, Ali ve Hasan İbrahimoff ve Alimcan idi.

Babam gençliğinde, iş dolayısıyla sık sık Moskova'ya gittiğinde opera ve bale temsillerini kaçırmazmış. Batı müziğini çok severdi. Benim çocukluk odamın kapısında kurulu salınacağı sallarken "Çingene Baron, "Çardaş Prensesi" ariyalarını mırıldanırdı.

Gençlik yıllarında devamlı Tatarların istiklâlleri uğruna çalıştığı ve bir isim yapmış olduğu bilindiğinden Uzak Doğu'daki mülteci durumunda olan Tatarların (sadece Japonya'da olanlar 25.000 ilâ 30.000 kişiymiş) manevi lideri ve Kurultay Başkanı seçilmişti. Kurultay, maalesef ancak bir kere Mançurya'nın "Mukden" şehrinde toplanmış idi. Bütün Çin, Mançurya, Japonya ve hatta Moğolistan'da yaşayan Tatarlar bu Kurultay'a delegeler göndermiş, okul, gençlik eğitimi ve daha benim bilemediğim birçok politik konularda karar almışlardır. Bu meyânda Tatarca olarak "Milli Bayrak" gazetesinin de yayımlandığını biliyorum. Ayrıca babama o zamanlarda İstanbul Üniversitesi, Türkoloji bölümü dalının Profesörü, Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe alfabelerin büyük bir paket halinde gönderilmiş olduğunu hatırlıyorum.

Prof. Reşit Rahmeti bey Berlin Üniversitesi, Türkoloji bölümünden mezun olan, zamanının en büyük Türkologlarından biriydi. "Kudat Kubilig"ın tercümesini kendisine borçluyuz. Ayrıca babamın yengesi Rabia hanımın bir akrabası ve Menger köyüne komşu "Eski Ücüm" köyündendi.

Babam medresede okumuş olduğu için din ve Kur'an bilgisi kuvvetli birisiydi. Nikâh kıymış, talâk ilan etmiş, cenaze namazı kıldırmış, Cuma ve bayram namazlarında imamet etmiş olduğunu biliyorum.

1930 - 1932 seneleri arasında Dünya İktisadi krizi sırasında işi yeni yeni gelişmeye başlamış olan babam da durumdan etki-

Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat

lenmiş ve iflas etmiştir. O zamanlar yine Fransız imtiyaz bölgesi "Rue de Verdun"de oturuyor idik. Avluda yine ambarlar, ikametgâh ile yazıhane aynı binada idi. Babam öğle yemeğine eve geldiğinde sol gözüne altın para biçiminde, monokl gibi bir çikolata sıkıştırır, benim erişmeme imkân olmadığı için, havaya kaldırdıktan ve ben çikolatamı aldıktan sonra bir koltuğa oturur: "hadi gel bakalım" diye beni kucağına alırdı. Kendisi berbere gittiği zaman beni de beraberinde götürürdü. Çek - çek arabası ile erkek berberine gidip saçımın kesilip şampuanlarla yıkanması benim için büyük bir değişiklikti. Berberden sonra bugün "Kaufhaus" dediğimiz büyük bir mağazanın ikinci katına çıkar, orada bulunan oyuncak reyonunda: "beğen bakalım ne istersen" diye söylediğinde, 4 yaşından beri okuma yazması olan ben önce bebeklerin fiyatlarına bakar, 6 doları geçen bebekleri beğenmezdim. (6 Çin doları o devirde 1,5 US doları idi). Babam bu huyumu çok takdir ederdi. Okula başladığımda iyi not getirdiğim vakit: "bugün beni bir karış büyüttün" der, iftihar ederdi.

1932'de sıkıntılı devirlerde olduğumuz için yazlığa gidememiş, onun yerine annem ile beraber Moğolistan sınırındaki teyzemin oturduğu "Hailar" şehrine gitmiştik. Bebek yaşımdan itibaren kronik dizanteriye yakalanmış olduğumdan pekçok şeyi yemem yasaktı. Bir kır gezintisi esnasında arkadaşlarıma uyarak yabani bir yemiş yedikten sonra çok ağır bir ishâle yakalanmış ve ölümlerden zor kurtarılmıştım. Çok büyük bir sel felâketi Hailar ile civarının hertürlü irtibatını kesmiş olduğu için (telefon, telgraf, demiryolları), babam bizden hiçbir haber alamıyordu. Sonunda, takribi bir ay süren hastalığımı müteakip birbirimize "Harbin" şehrinde kavuştüğümüzda: "ye kızım ye, gönlün ne isterse ye" diye söylediğini ve benim bir şeftali yemiş olduğumu hatırlıyorum.

Durumumuz sarsıldığı için annem bana babamın eski çizgili gömleklerinden elbiseler diker, ben herkese iftiharla elbisemin aslen babamın gömleği olduğunu anlattığımda renkten renge girerdi.

Babam Amerika'lı "Chase Manhattan Bank", "First National City Bank of New York" ile çalışır ve bunların nezdinde iyi bir imaj çizmiş olduğu için, onların yardımıyla toparlanmaya muvaffak olmuştur. Daha çok ihracata yönelik çalışırdı. Amerika'da Ermeni asıllı, Tür-

kiye'den gitme halı imâlatçıları "Karagözyanlar" a yapağı satmakta, deve tüyünü ve Moğolistan'dan temin ettiği natürel gümüş tilki ve oğlak derilerini İngiltere'de "Liddle Brothers" firmasına göndermekte idi.

Her savaşın ardında asıl iktisadi sebepler yatar. Birinci Dünya Harbinden yenik çıktığı ve Afrika'daki müstemlekelerini kaybettiği halde Alman Sanayii çok güçlenmişti. İngiltere ve Fransa, müstemlekelerini sömürüp patronluğa almış ve rehavet içinde olduğundan Almanlarla rekabet edemez hale gelmişti. Hitler iktidara gelince, Dünya'nın yeni bir savaşa gebe olduğunu anlayan babam, 1935 yılında beni Fransız mektebine hazırlar iken, ani bir kararla Alman mektebine vermiştir. Ruslarla ancak Almanların baş edebileceğini düşündüğü için (Ruslar Almanlardan her zaman çekinmiş ve hatta korkmuştur), Almanların eliyle Rusya'nın dağılacağını ümit edip, bu sefer yine merkezi Bremen'de olan ve Çin'de geniş teşkilâta haiz 'Melchers & Co.'" Şirketi ile işbirliğine başlamıştır. Babamın bu sıralarda Çin, Mançurya, Moğolistan ve Çini Türkistan'da olmak üzere 43 adet Mübayaa Merkezi vardı, bunlardan 3'ü Yapağı Yıkama Tesisi idi.

1931'de Japonlar Mançurya'ya asker çıkarmış ve 1937 senesinin yazında Çin'i de istilâ etmeye başlamıştı. Vakitsiz olarak yazlıktan döndüğümüzde, Tientsin demiryolu istasyonu civarı bombardımandan tahrip olmuştu. Bu sırada biz İngiliz İmtiyaz Bölgesinde, "Falkland Villas" da, daha geniş bir konağa taşınmıştık ve yazıhane de ayrı bir adreste bulunduğu gibi babamın bir otomobili ve şöförü olmuştu. Ayrıca salona yeni mobilyalar ısmarlanmış ve büyük bir halı da yaptırılmıştı.

Banka müdürleriyle temas ve dostluk kurmak gayesiyle, babam İngiliz İmtiyaz Bölgesinde bulunan "Race Course-Club"a üye olmuş ve at yarışlarına devam eder olmuştu, hatta bir atı da varmış. Ayrıca tüccar muhitini biraraya getiren "Bridge Klubüne" de devam ederdi.

1936'da Stalin'in eski geleneksel Rus politikasını yeniden canlandırıp bütün camileri, okulları kapatması ve etnik bakımdan farklı

olanlara yönelik kütlesel imha siyaseti sırasında babamın radio başında idam edilen veya sürgüne gönderilenlerin isimlerini öğrenmek için sabahlara kadar oturduğunu hatırlıyorum. (Bunların içinde 2 Mio Tatar da varmış)

Japonlar Mançurya ve Çin'i ilhak ederken bütün ticareti devletleştirmeyi amaçlamışlarmıydı? Bilemiyorum. Ancak ticaret yapmak günden güne zorlaştığı gibi, gün geçmez filânca tüccarın, falanca tüccarın sorgu için Japonlar tarafından kaçırıldığı duyuluyordu. Bunun üzerine babam oldukça kısa bir süre içinde bütün işini tasfiye edip, Melchers'in kendisine sağlamış olduğu "Nansen" (Dünya Mültecileri Koruma Teşkilâtı) pasaportu ile 2 Şubat 1938 senesinde annem ve benimle Çin'i terketmiştir.

Pasaport'taki resim

Türkiye Cumhuriyeti bütün tarihteki Türk devletlerinin içinde yegâne bağımsızlığını koruyabilmiş olan ülkeydi. Erimekten ve yabancılar içinde yok olup gitmekten korkan babam, bilhassa benim istikbalimi de düşünerek, Japonya ve Amerika üzerinden Almanya'ya geldiğimizde vize için Berlin Türk Elçiliğine müracaat etmişti. Yaptığımız

müracaat sürüncemede bırakılmış, müspet veya menfi cevap alamadığımız için ben Berlin'deki bir Kızlar Okuluna kayıt ettirilmiştim. Savaş öncesi Almanya'da bütün yiyecekler karta bağlanmıştı, kartsız ne meyve ne sebze ne de ekmek alma imkânı yoktu. Ayrıca Almanya, müttefikler tarafından ablukaya alınmış olduğundan, hertürlü hammaddeden de yoksun bırakılmıştı. Melchers babama, Çin'e alternatif olarak, Alman ordusuna yapağı temin etmek maksadıyla Bağdat'ta iş kurmayı teklif etmiş idi. Babamın yapağı eksperisi olarak yetiştirmiş olduğu gençlerden İshak Arslan 1938 sonbaharında Halil amcamın küçük kızı Reşide abla ile evlenip 1939 senesinin başında Bağdat'a gönderildi.

Türk Elçiliği'ne yapmış olduğumuz müracaat 1938 senesi sonuna doğru müspet netice vermiş ve 14 Ocak 1939'da Sirkeci'de Türkiye'ye ayak basmış olduk. Bağdat'taki iş 1939 senesi Eylülünde, 2. Dünya Savaşının patlamasıyla, beklenen bir neticeye ulaşamamıştır. Bütün Alman sermayelerine, İngiliz ve Amerikalılar tarafından konulan ambargo meyânında babamın da mevcut sermayesi bloke edilmiş ve babam kara listeye alınmıştı. Melchers'in İsviçre'nin "Luzern" kentinde "Ulrich Meyer & Söhne" isminde bir kardeş şirketi vardı. Bağdat'ta Almanlarla birlikte çalışmış olduğu için uğratılmış olduğu zararın bir kısmını telâfi etmek ve kendisini güvenilir bir insan olarak tanıdıklarından, Melchers'ler babamı Ulrich Meyer firmasının başına Genel Müdür ve hissedar olarak getirmişti.

Bombardıman altındaki Avrupa'da iş yapmak son derece güçtü. Babam yokluğunu çeken ülkeler arasında sigara kağıdından tutun limona varıncaya kadar hertürlü malı satmaya gayret ediyor idi. Çok zaman İstanbul'da olan annemle ben 7 - 8 ay yalnız kalıyor, babamdan haber alamıyan ve çok hassas olan annem, hiçbir ahbab ve akrabamız da olmadığı için, üzüm üzüm üzülyordu. Babamın Çin'den çıkartabildiği ve Ulrich Meyer'deki sporadik faaliyetlerinden elde ettiği paralarla aşağı yukarı 9 sene geçinmeye çalıştık..

Babamın o sıradaki yazıhanesi Bankalar Caddesi, "Assicurazioni Generali" (bugünkü Umum Sigorta) Han'da iki odalı bir yerdi. Bu devirde Milano'daki Pachetti firması için Signor Rizzi'ye koyun derisi sevkettirmiş olduğunu ve zannederseniz Çekoslovakya'dan "TKD" marka radio ithal etmiş olduğunu biliyorum.

Harp süresince babam İsviçre'deki Ulrich Meyer firmasında müdür iken Kızıl Haç aracılığıyla Melchers'de çalışan dostlarına gıda malzemeleri içeren yardım paketleri gönderirdi. Melchers'in İdare Heyeti Başkanı Bay Karl Lindemann, o devirlerin sayılı şirketlerinden "Norddeutscher Lloyd", "Faber-Castelle", "SKF" ve "Otto Wolf" Şirketlerinin de İdare Heyetlerinde bulunuyordu ve babamı çok sa-
yıyordu.

Önceleri, harbin başlangıcında Alman Orduları Rusya'nın içinde ilerlerken, bizim evde de harita üzerinde, bayraklarla savaş hattı takip ediliyordu. Herkes Rusların inkiraz edeceğine inanmıştı. Bu arada Almanlara esir düşen Türk kökenli askerleri, istiklâle kavuşmak ümidiyle Almanya'nın "Mittenwald" kasabasında - daha başka merkezler de varmış - toplattırılıp, onları ordu halinde tekrar Rus'lara karşı sürmek için, evimizde toplantılar yapılır ve babam bizzat bunların organize edilmesi ile meşgul olurdu.

Dışarıdaki Anti-Komünist organizasyonların başında bulunan Kırmılı "Cafer Seydahmet", "Ayaz İshaki", "Zeki Velidi Togan", "Reşit Rahmeti Arat" ve "Fuat Kazak" beylerin iştirakıyla evimizde toplantılar düzenlenir, "Mustafa Çokayoğlu", "Sayit Şamil", "Resulzade", "Haydar Bamat", "Alimcan İdrisi" ve "Edige Kırmıl" gibi faal kişilerin isimleri geçerdi. Kırmılıların "Emel", Tatarların "Yeni Milli Yol", Türkmenlerin "Genç Türkistan" ve "Şimali Kafkasya" ile "Kurtuluş" mecmualarının basıldığını ve okunduğunu biliyorum.

Cafer Seyd Ahmet Kırmır

(Bak: Patrick von Zur Mühlen "Zwischen Hakenkreuz und Sovietstern").

Almanlar savaşı kaybedince bütün hayaller de göçmüş, günlük hayatın icabı para kazanma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Daha önceleri, Almanlara esir düşen Türk kökenli askerlerin organizasyonu için, Alman Hariciye Bakanlığı'na elini kolunu sallayarak giren babam, bu sefer Amerikan İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Wilson'un dostluğunu kazanmıştı. Babamın anlattığına göre Wilson Alman milletinin lüks tüketime ve sefahata alıştırılmakla ancak yenilebileceğini söylemiş. Nitekim 2. Dünya Savaşından sonra Almanya'da ahlâk çöküntüsü başlamıştır.

Babamın savaş yıllarında Melchers'e yapmış olduğu yardımlarına karşılık Nürnberg'de yargılanmış ve fakat beş sene sonra suçsuz olduğu ortaya çıkınca serbest bırakılmış olan Bay Lindemann çökmüş olan Alman Endüstrisi'nin, "Bosch", "Mercedes" "VDO" "Rud Kettenfabrik", "Kabelble", "Gmeinder" gibi namlı Sanayi Şirketlerinin mümessilliklerini, şükran borcu ve daha Çin'deki faaliyetlerinden dürüst bir tüccar olarak tanımış olduğu babama tavassut etmişti. 1948, 31 Mayıs benim 21. yaşgünümde, akşam yemekte Mercedes-Benz temsilcisi Bay Becker ve Robert Bosch temsilcisi Bay Karl Zehender'in babamla görüşmelerinde tercümanlık etmiş idim, oysa o akşam sözlüm İzzet beyle buluşup

Karl Lindemann

halk evindeki bir eğlenceye gidecektik. Babam: "otur oturduğun yerde" deyince çaresiz oturdum. Aynı senenin yazında her iki şirketin

de mümessilliklerini almış olduk. Yazıhane bu sefer Taksim Meydanı'na Kalmis Apt.'ına taşınmıştı. Yanlız babamın sermayesi hâla Amerikalılar tarafından bloke edilmişti, halbuki bilhassa Mercedes mümessilliğinin teşkilâtlandırılması için sermaye gerekiyordu. Mer-

Taksim, Kalmis Apt.'daki yazıhane

cedes'in her zaman mevcut olan aşırı taleplerini yerine getirmek için babam 1951'de Ulrich Meyer'den ayrılmış ve alacaklarının karşılığını Melchers'de görevli ve Çin'den tanıyıp saydığı Bay "Clausen" in takdirine bırakarak Melchers'den bir miktar para almıştı. (Babamın ölümünden sonra öğrenmiş olduğuma göre aslında Melchers'in kendisine daha Çin'den borcu varmış). Ayrıca aslen Kazan zenginlerinden olmuş olup, mülteci durumuna düşmüş Müh. Dr. Fuat Kazak'ı ortak etmişti.

Bu sıralarda babamın çok sevip saydığı, yukarıda da ismi geçen Prof. Reşit Rahmeti

Müh. Dr. Fuat Kazak

bey "Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü"nün kurulması ve "Kazan" mecmuasının çıkartılması için babamın maddi desteğini rica etmişti. Ancak Almanların aşırı taleplerini karşılarken iki yakası biraraya gelemeyen babam, Rahmeti beyin arzusunu karşılayamamış ve Rahmeti beyin vakitsiz ölümü dolayısıyla hayatı boyunca bunu yapamamış olmanın uktesini çekmiştir. "Türk Kùltürünü Araştırma Enstitüsü" önceleri Cumhurbaşkanlığı tahsisatından yardım görürken, Bùlent Ecevit'in Başbakanlık zamanında bu yardım kesilmiş. Ondan sonra babam hem Enstitü'nün faaliyetlerinin devamını sağlamak hem de İstanbul ve Ankara'daki Tatarların cemiyetlerine yardım etmek maksadıyla bir vakıf kurmak istemiş ve fakat umuma hadim olmadığı için, böyle bir vakfı vergiden muaf bir cemiyet olarak kabul ettirmeye muvaffak olamamıştır. şirketimizin ise vakfın gelirini karşılayacak maddi kaynakları olmadığından, bu arzusu yerine getirilememiştir.

2. Dünya Savaşının sonunda Stalin, Roosevelt ve Churchill'in iştiraki ile yapılmış olan Yalta Konferansında Balkanlar ve Türkiye, Sovyetler'in tesir ve imtiyaz bölgesi olarak Ruslara terk edilmiş bulunuyordu. Babam yabancıların kendi çıkarlarını korumak üzere Türkiye'den vazgeçmiyeceklerinden emin olduğu için, Almanları Türkiye'de büyük çapta yatırım yapmaya ikna etmeye çalıştı. 1958'den itibaren başlatılmış olan gayretler eşim, Dr. İzzet İmre, 1984'te ölen Dr. Fuat Kazak ve 1991 yılında kaybettiğimiz İşhak Arslan beylerin yardımlarıyla ancak 1967'de "Otomarsan Otobüs ve Motorlu Araçlar" ile 1970'de "Robert Bosch Motorlu Araçlar Yan Sanayi" şirketlerinin kurulması ile müspet olarak sonuçlanmıştır. Halen Mercedes-Benz Türk'ün kurulu olduğu arazi babam tarafından Bosch Beyaz Eşyanın

İşhak Arslan

imâlini yapacak olan bir fabrika için satın alınmış idi. Bosch'un karar almaktaki tereddütleri sonunda mevcut araziye, Mercedes ile anlaşma imzalanmadan ve vakit kaybetmemek amacıyla Otomarsan'ın çekirdek binası Müh. Dr. Fuat Kazak tarafından inşa edilmiş ve iki Alman mühendis imâl edilecek otobüsün konstrüksiyonu ile vazifelendirilmişti. Harp sonrasında Mercedes'in en büyük cirosunu gerçekleştirdiğinden Almanların çok itibarını kazanmış olan babam, bilâhare Almanlar şımdıkça eski itibarını kaybetmiş olup büyük hayal kırıklığına uğramış ve Almanlara iyiden iyiye küsmüştü.

Çin'de 1950 yıllarında Rusya misali Mao Tse Tung başkanlığındaki Komünistlik hareketi ve kütlesel idamlar başlayınca Mançurya'da ve Çin'de bulunan Tatar mülteciler, bu sefer Türkiye'ye göçe başladılar. Bu mültecilere iş ve barınak temin etmek maksadıyla babam 1956'da Trakya'da, Silivri'ye bağlı bir çiftlik satın almış idi. Düşüncesi burada Dünya Kiliseler Mültecileri Koruma Birliği'nin de yardımlarıyla bir mülteciler kampı kurmaktır. Ancak Dünya Kiliseler Mültecileri Koruma Birliği'ni, burada bir mülteciler kampı kurmaya, muhtemelen müslüman olan mülteciler mevzuu bahis olduğu için, birtürlü ikna edememişti. (Şahsi görüşüm, bu çiftliğe yatırılan paraların yanlış bir yatırım olduğu idi. Çünkü ziraaten ve hayvancılıktan anlamıyan babam, bir sürü veteriner ve ziraatçi geçinen adamların yanlış tavsiye ve uygulamaları sonucu burada zamanına göre çok büyük paraların kaybına neden olmuştu.) Hele Bülent Ecevit'in: "Su kullananın, toprak işleyenin" sloganıyla ortaya çıkması dolayısıyla işçilerin sendikalaşmaya kalkmaları bu yönden de başımıza dert açmıştı.

Çiftlikte, önce Avrupa'dan bilâhare Amerika'dan getirilmiş bulunan damızlık ineklerle sağmal hayvan ıslahı amaçlanmış, çiftliğimizde üretilen hayvanlarla Trakya ve Adapazarı bölgelerinde muvaffak olunmuş ve bence çiftlik hiç değilse bu bakımdan bir idealin gerçekleşmesine yardımcı olmuştur.

Babamın Türkiye'de edinmiş olduğu dostları içinde, bir ara Berlin, Moskova ve Tokyo Büyük Elçiliklerinde bulunmuş olan Feridun Cemal Erkin ile Kâzım Taşkent beyler vardı. O sıralarda Kâzım Taş-

kent bey bütün Türk ticaret dünyasına hizmet edecek, "Hizmette sınır yoktur" sloganıyla bir bankanın kurulması ile meşguldü. Bu anlayışla "Yapı Kredi Bankası"nı kurmuş ve babam kurucu ortaklar arasına katılmıştı. Kâzım beyin tahayyül ettiği türde banka Muzaffer Özsoy ve

80. Doğumgününde Bay Hans von Auloch ve Dr. İzzet İmre ile birlikte

Oğuz Karahan beylerin zamanına kadar devam etmiş, bilâhare tek bir ailenin tahakkümü altına girmiş ve biz de hisselerimizi satmıştık. P

Babam 65 yaşlarında iken, 1.79 m boyunda, kalın kemik yapılı, takribi 100 Kg ağırlığında, koyu kahverengi saçlı, kurşuni gözlü, son derecede beyaz tenli bir adamdı. Ne kadar uzun güneşte dursun, kızartısından ertesi gün hiç birşey kalmaz, esmerleşmezdi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çarlık Ordusunun normlarına uymadığından dolayı (fazla ağır olduğu için) ve stratejik önemi olan bir görev ifa ettiğinden askerlikten muaf edilmişti.

Annemi çok severdi, ben 8 yaşımıdayken, annem ağır bir kanama ile hastaneye kaldırılıp ameliyat edildiğinde babamın 1 haftada saçının yarısı beyazlaşmıştı.

Özel hayatında çok mütevazı, yemekte ve içmekte ölçülü, sofradan kalkarken: "Allah'u ekber elhamdülillah çok şükür", dedikten sonra: "karıcığım eline sağlık" der, ne kadar lezzetsiz şey yese de hiçbir zaman şikâyet etmezdi. Ancak et yemeklerini tercih eder: "inek değilim ki ot yiyeyim" derdi.

Kendisinin ve annemim doğum günleri ile evlilik yıl dönümlerini hiç unutmaz, evde kutlardı. Tatar milli şarkılarını fena olmıyan sesi ile söyler ve annem tarafından kendisine piyano ile refakat edilirdi. Saat 12 olduğunda: "Yedik, içtik, eğlendik, güldük, vakit geldi gitmeye" diye şarkı tuttururdu. 29 yaşına kadar alkolü ağzına almamış olan babam ne kadar içki içse de sarhoş olmaz, seri halinde hapşirmekle alkolün tesirini tamamıyla giderirdi.

Puro içer, evlerinin salonları ve yazıhanedeki odası adeta bir kahvehane gibi, daima duman içinde yüzerdi.

Babam derdini hiçbir zaman kendine saklamaz anneme anlatır ve onun desteğini bulurdu. Esasen: "derdini saklayan ölür, borcunu inkâr eden iflâs eder" dediği gibi: "sevgi ve saygı aile içinde başlar, yabancılar gelir, gider, aile fertleri hep beraber kalır" derdi.

Dış memleketlere gittiğinde ise, mevkii icabı en lüks otellerde kalır, en iyi lokantalara devam eder ve Mercedes'den kendisine mutlaka bir araba ile şöförün tahsis edilmesini talep ederdi.

Misafir ağırlamayı seven, genelde yabancı misafirlerini dışarıda, dostlarını evinde ağırlayan ve o zaman da hiç birşeyi sofrasından eksik etmeyen, hediye verirken çok cömert, sıkıntıda olanlara daima yardım etmiş, bir sürü talebe okutmuş manevi bir şahsiyet sahibiydi.

Çok otoriterdi, pırıl pırıl şöhreti ve temiz ismiyle daima iftihar ederdi. İş hayatı ve yazıhane içinde lâubaliliğe tahammül edemez, bir şeyi bir kere söyler, ikinci defasında cinler tepesine çıkardı. Yazıhanede yüksek sesle, hele bağırarak konuşulmasına tahammül etmez, bu yüzden tansiyonu yüksek ve dolayısıyla çabuk parlayan ortağımız Müh. Dr. Fuat Kazak beye sitem ettiği olurdu.

Dinî bir eğitim görmüş olduğu halde, hiçbir zaman dar görüşlü ve yobaz olmamış, hele tarikatlara, halkı aldatıp kendilerine menfaat sağladıkları için ve gerçek Müslümanlıkta kul ile Allah arasında aracı olmadığına inandığı için, düşmandı.

Türkiye'de hiçbir klübe üye olmamış, hiçbir partiyi tutmamıştır. Son günlerinde sıra hasreti çok çekmiş, birgün Rusya'ya dönebilmeyi ümit etmiş ve hatta Tatar Folkloru filmleri ve kitaplarını elde etmek için, kafasının bulanmaya başladığı devirlerde, Rus Sefareti ve Konsoloslugu'nun yolunu aşındırmıştır.

Alman doktorlar kendisini aşırı kilolu bulup, kalbinin teklemeye başlamasını buna bağladıkları için radikal bir kür ile zayıflatmaya niyet ettiklerinde babam birden 10 kg kadar kaybetmiş ve fakat şeker hastalığı ortaya çıkmış idi. Yazıhane ile ev arasında bir koltuktan diğerine geçtiği için, hareketsiz yaşam sonunda dizleri de kireçlenmiş, yürümek kendisine bir azap olmuştu. Kalp teklemeleri sonucunda kendisine Almanya'da 3 kere pil takılmıştı. Bacak hareketlerinde kısıtlandığı için kendini okumaya vermiş, bütün dünya kütüphanelerinden, Türklük ile ilgili ne kadar kitap varsa, hiç değilse fotokopilerini temin etmeye gayret etmişti. (Ölümünden sonra bu eserler tarafımdan "Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü"ne gönderilmiştir.)

Ne yazık ki gözlerindeki ağır katarakt şeker hastalığına bağlı olarak ilerledikçe ve Almanya'da yapılmış olan katarakt ameliyatı başarısızlığa uğrayınca, okuma zevkinden de mahrum kalmış, son iki senesinde dünyaya adeta kepenklerini kapamış, ne müzik ne ha-

berlerle ilgilenmemiş, en aziz dostlarını dahi tanımaz olmuştu. Babamı, muhteşem şahsiyet olarak görmüş ve tanımış olan benim için onun aczine şahit olmak son derece üzücüydü.

10 Kasım 1978'de Kurban Bayramının arifesinde, 87 yaşına 1 ay kala çok sakin ve huzur içinde ölmüştür.

Ne yazık ki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasını görmemiştir. Eğer bu hadiseyi yaşasaydı; kısıtlı olmasına rağmen, sevgili Doktoru Mahmut Alukay'i yanına alıp hasretini çektiği, doğduğu yerlere gitmiş olurdu.♣

Bu kitapçığı okumuş olan bir kimse babamın ticari kazanç amacının ne kendi ne de ailesinin refah seviyesini yükseltmek için olmadığını, öncelikle halkının medeniyetinin tanıtılması, eriyip kaybolmaması ve uzak bir ihtimal de olsa özgürlüğü için uğraş vermiş olduğunu anlamış olmalıdır.

İstanbul, Mayıs 1993

Safiye İMRE